

Prof. Dr. Şara Sayın
Alman Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı

1933 Üniversite Reformundan Bu Yana 'Alman Filolojisi'nin Evrim Süreci

Bazı kurum ve kuruluşların yaşam öyküleri, yalnız kendi oluşum ve gelişimlerini değil, aynı zamanda ülkelerinin içinde bulunduğu değişim sürecini de yansıtır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı anabilim dalının kuruluşundan bu yana geçirdiği evrelerde de bu süreci yakından izlemekteyiz.

'Alman Dili ve Edebiyatı'nın, eski adıyla 'Germanistik'in ya da 'Alman Filolojisi' nin ilk temelleri 1933 yılında atılır. Cumhuriyetin kuruluşunda başlayan ve her alana yansıyan reform hareketleri bu yıllarda da süregelmektedir. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk bu kez Yüksek Eğitim alanına eğilir. İstanbul'da o yıllara gelinceye kadar Yüksek Eğitimi temsil eden Darülfunun'da uygulanan ve genelde yeni bilgi üretimi yerine, var olan bilgiyi belleklere yerleştirmeye yönelik yöntemi yeterli bulmaz. Avrupada bilimsel alanda gerçekleşen ve yaşama biçimine yansıyan 'çağdaş uygarlığı', yakalamaya yönelik yeni bir Eğitim anlayışıyla Darülfunun yerine yeni bir Üniversitenin, İstanbul Üniversitesinin kurulması kararı alır.

Uygulanması öngörülen Yüksek Eğitim reformuyla öğrencilerin sorgulamayı içeren 'eleştirel düşünme' yetilerinin olduğu kadar yaratıcılıklarının da güçlendirilmesi amaçlanır.

Ancak yeni kurulmakta olan İstanbul Üniversitesinde bu reformu gerçekleştirecek öğretim üyesi sayısı henüz yeterli olmadığından, Batıdaki üniversitelere başvurulur. İşte bu yıllarda Almanyada başlayan nasyonsosyalist akımın tehlikelerini sezen Yahudi ve alman asıllı değerli üniversite hocaları İstanbul Üniversitesinin çeşitli fakültelerine ve bölümlerine çağrılırlar.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bu yabancı hocaların atanmalarından çok yararlanan fakültelerinden biri olmuştur.

Dünya çapında ünlü iki bilim adamı ,romanist Leo Sptizer ve romanist Erich Auerbach 1933 yılında Edebiyat Fakültesinde 'Romanistik' bölümünü kurarlar.'Alman Filolojisinin in ilk temel taşı burada konur, 'Aman Filolojisi' bir yardımcı disiplin olarak 1933 yılında bu bölüm içinde yer alır.

'Alman Filolojisi' ancak 10 yıl sonra, yani 1943 yılında germanist Henning Brinkmann'ın başkanlığında özerk bir bölüme dönüşür.

Romanistik bölümünün bilim çatısı altında geçirdiği ilk 10 yıl, bu bölümün profilini uzun yıllar için belirler. Bu yıllarda - ilerde öğretim kadrolarında yer alacak öğrenciler- Leo Spitzer ve Erich Auerbach gibi Avrupa kültür geleneğinin büyük ustaları aracılığıyla aydınlanma felsefesiyle olduğu kadar, eleştirel ve bilimsel düşünce yöntemleriyle ve dünya edebiyatının daha çok Avrupa odaklı evrensel değerleriyle tanışılır.

'Alman Filolojisi' bölümüne uzun yıllar hizmet etmiş Traugott Fuchs ve Heinz Anstock ve emekliliğine kadar aynı bölüme emek vermiş Prof.Dr. Safinaz Duruman gibi değerli hocalar işte bu bilimsel ortamda yetişmiş ve öğrencilerine aynı değerleri aktarmışlardır.

Bu yıllarda eğitim seferberliği yalnız yurt içinde değil, yurt dışında da sürdürülmekte,ilerde öğretim kadrolarını oluşturmak için pek çok türk öğrenci Avrupa Üniversitelerinde öğrenim görmekte, doktora yapmaktadır. Prof. Dr. Burhanettin Batıman' da aynı amaçla Almanyaya gönderilmiş orada doktora yapmış ve uzun yıllar Alman Filolojisi bölümüne emeği geçmiş hocalardan biridir.

'Alman Filolojisi',ya da bugünkü adıyla 'Alman Dili ve Edebiyatı 'ilk kuruluşundan başlayarak uzun yıllar Almanyadaki 'germanistik' anlayışıyla özdeşleşme, bütünleşme sürecini yaşar. Bu genelde Avrupa kültürü ve edebiyatına, özelde ise Alman Dili ve Edebiyatı'nın konusu olan alman kültürü ve edebiyatına bir Avrupalı, bir Alman gözüyle bakmak, bakmayı öğrenmek demektir.

Bunu öğrenmek ilk yıllarda çok da zor olmamıştır. Çünkü Türkiye'nin kendisi zaten batılalışma sürecinin içindedir. Ama ayrıca germanistik okuyan öğrencilerin büyük bir bölümünü yabancı okullardan mezun, yani yabancı dil bilen ve aile çevreleri dolayısıyla yabancı kültürlerle tanışmış öğrenciler oluşturmaktadır.

Bu yıllarda Alman Dili ve Edebiyatı bölümlerinden yapılan bitirme tezleri, doktora doçentlik ve profesörlük çalışmalarının konularına bakıldığında, bunların hemen hepsinin Avrupa, ya da alman edebiyatı bilim geleneğine bir katkı amacı taşıdığı görülür.

‘Alman Dili ve Edebiyatı’ bölümünün öğrenci kimliği yapısı, ÖSYM’nin uygulanmasıyla başlayarak giderek değişir. Bu sınavlarda yüksek puan alan öğrencilerden çoğu tıp, mühendislik ve işletme gibi alanları yeğlediklerinden, istekleri aynı doğrultuda da olsa bu fakülteleri kazanamayan öğrencilerin bir kısmı daha az puanla yetinen ‘Alman dili ve edebiyatı’ gibi son seçenekleri olan bir bölümde yüksek öğrenimlerini sürdürürler.

Alman Dili ve Edebiyatı Bölümüne özgür seçimleri sonucu devam etmeyen bu öğrencilere, giderek bir de Almanyadan dönüş yapan işçilerimizin çocukları katılmaya başlar. Bu gençler gerçi Almanyada alman kültür çevrelerinde yetişmişlerse de, aile içinde yaşadıkları kültür çatışmalarına Türkiyede bir de çevreyle uyum sağlama sorunları eklenince, bu bölümde oldukça büyük farklılıklar içeren bir öğrenci kitlesi oluşur.

Derslerde hala alman üniversiteleri germanistik bölümlerinde öngörülen ders programları, okuma listeleri uygulanmakta, almancaın Türkler için yabancı bir dil, alman edebiyatının yabancı bir edebiyat olduğu bilinci henüz öğretime ve öğretim yöntemlerine yansımamıştır.

Öğrencilerden özdeşleşim (Einfühlung) yoluyla farklı bir kültür geleneğiyle özdeşleşme -başka deyişle istemi hala sürmektedir.

1970’li yıllardan başlayarak Almanyada dil ve edebiyat eğitiminde gözlemlenen bir paradigma değişimi ,alman üniversiteleriyle yoğun iletişim içinde bulunan Alman Dili ve Edebiyatı bölümünü etkiler.

Bu değişimin temeli daha 1945’lerden başlayarak Avrupadaki etnografya, antropoloji alanında olduğu kadar dilbilim alanında yapılan ve kültürler arasındaki, diller arasındaki benzerliklere değil, farklılıklara eğilen bilimsel çalışmalar ve kuramlarla atılır.

1972 yılında’ İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu bünyesinde öğretime başlayan ‘Almanca Eğitim Bölümü’ bu değişimin izlerini taşır. Bu bölümde almancaın türk diliyle olan benzerliklerine olduğu kadar farklılıkları üzerine eğilen çalışmalar yapılır. Eşsüremlî dilbilim çalışmaları başlatılır.

Edebiyata yaklaşımı da belirleyen bu yeni anlayışa göre yabancı bir dili, yabancı bir edebiyatı alımlama (Rezeption) koşulları her toplumda, hatta her kişide farklıdır. Başka deyişle, bir Alman öğrenciden farklı bir kültürel kimliği olan bir öğrenciden - hiç değilse öğreniminin başlangıcında- edebiyata bir Avrupalı açısından bakmasını istemek gerçekçi bir yaklaşım olamaz..

Bu yeni bakış açısının bir de 'germanistik' kavramına getirilen 'almanya içi germanistik', 'Almanya dışı 'germanistik' gibi ayrışım ile bu farklılığı kurumsal kimliklerde de belirgin kılınması, Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı'nın yeni kimliğini oluşturması ve belirlemesinde büyük rol oynar.

Ancak 'farklılık' kavramı sadece bilimsel alanda ağırlığı olan ve akademik çalışmalarda yöntemi belirleyen bir kavram değildir.

Türk toplumu da büyük bir değişim sürecine girmiştir. Toplumsal alanda farklılıklar, farklı kimlikler olarak kendilerini tanımlamaya başlarlar.

Türkiyede 1950'de tek partili dönem sona ermiş, farklı görüşleri savunan çokpartili döneme geçilmiş, hatta kendisini sistem dışı ilan eden partiler de zamanla Büyük Millet Meclisinde yer almıştır.

Bütün bu değişime koşut olarak son yıllarda 'Alman Dili ve Edebiyatı' anabilim dalının oldukça kalabalık seminerlerinde kimliklerini ulusal ,ya da dinsel köklerinde arayan öğrenciler olduğu kadar doğu ve batı değerler sistemi arasında bocalayan öğrenciler de yer almaktadır. Söz konusu yüksek öğrenim olduğunda ise hepsinin ortak konusu yabancı bir dil ve yabancı bir edebiyattır. Bu ortak konuya, yani yabancı bir edebiyata ve yabancı bir dil'e farklı kültürel kimlikleriyle nasıl yaklaşacaklardır ? Yanlış farklı kültürel kimlik gözlüğüyle yaklaşıldığında 'yabancı ' bir edebiyatı a n l a m a k mümkün müdür ?'

Alman Dili ve Edebiyatı 'öğretim üyeleri Avrupada yıllardır üretilen 'yabancı' tanımlamalarını ve 'farklılık' kuramlarını yakından izlemiş, yabancı edebiyata yalnız benzerlik açısından yaklaşmanın tehlikelerini tartışmış, farklılığın bilincine varılmasının önemini benimsemiştir. Ayrıca eğitimin konusu olan yabancı bir dile ve edebiyata, yani alman diline ve edebiyatına, farklı kültürel kimliğimiz nedeniyle bir Avrupalıdan farklı yaklaşılacağını kabul etmekle birlikte, böyle bir yaklaşım tek bakış açısına indirgenildiğinde ve mutlaklaştırıldığında yabancı kültürün farklılığını 'anlamak' yerine, onu kendi kültür geleneğimizde eritme tehlikesinin

varlığını da göz ardı etmemektedir..Çünkü 'anlamak' ancak bir durumu, bir olguyu içerden olduğu kadar dışardan da gözlemlemekle, yani aynı olguya ,ya da metne farklı bakış açılarından yaklaşabilmek ve benzerlikleri olduğu kadar farklılıkları da görebilmek ve bunları betimleyebilmekle mümkündür.. Aynı tehlikeyi, farklı kültürlerle benzeşmenin, onlarla özdeşleşme isteminin içerdiğinin de bilincindedir..Bu kez öteki kültür içinde erime tehlikesi kaçınılmazdır çünkü. Oysa 'yabancı' diye nitelendirdiğimiz edebiyat da kültürlerin sürekli etkileşimleri sonucu 'farklılık' larla birlikte ' benzerlikler' de içermektedir. Bu nedenle kültürleinin ürünü olan edebiyatın kapıları da farklı kültürel kimliklere hep açık olacaktır.

Edebiyat eğitimi kültürün bu yapısal özelliğinden yararlandığı ve benzerliklerin vurgulanmasıyla yetinmeyip farklılıkların üzerine de eğilip onların bulgulanmasına ve tanınmasına çalıştığı sürece kültürlerarası diyalogun oluşumuna da katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla Ben ve Öteki diye uzlaşmaz karşıtlar olarak konumlandırılan karşıtların, birbirlerine geçit sağlayabilecekleri de görülecektir. 'Almanya içinde germanistik', 'Almanya dışında germanistik' gibi kavramlara da karşıtlarla düşünme geleneğine sahip olan Avrupalı gözüyle de bakmak gerekmektedir.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,kuruluşundan bu yana geçirdiği gelişim evreleri ve sonucu, kimliğini ne kökeni Avrupa kültürü ve anadili almanca olan Almanyadaki germanistik bölümleriyle özdeşleşerek, ne de farklı bir kültürün ürünü olan alman edebiyatına sadece kimliklerinden biri olan kendi kültürel kimliğinin bakış açısıyla yaklaşarak. oluşturmayı amaçlamaktadır.Kendi kültürel kimliği derken de sadece Asya kökenli bir kültürel kimlik değil, Anadolunun binlerce yıllık kültürünü de içeren bir kültürel kimlik kastedilmektedir. Bu kimlik doğal olarak eğitimin içeriğine de yansımaktadır.

Öğrenci potasında farklı kimlikleri barındıran Alman Dili ve Edebiyatı anabilim dalı bu anlayış içinde, eğitimde şu ana hedefleri amaçlar ;

- Yabancı edebiyatı içinde yer aldığı kültürüyle tanımak ve tanıtmak.

Ama bunu ne o kültürle özdeşleşerek ne de yabancı kültürü kendi kültürü içinde eriterek ona el koyarak değil,bakış açısı değişimiyle iki kültür arasında gidiş gelişler sağlayarak gerçekleştirmek.

-Farklı kültürü a n l a m a y a çalışmak, ama 'anlama'nın sınırlarının da bilincinde olmak.

-Tek kökene indirgenen 'kapalı' kimlikler yerine 'açık' kimlikler yetiştirmek; bunun içinde sadece alman edebiyatı ile ilgili bilgilerle yetinmeyip, türk dili ve edebiyatı olduğu gibi, başka disiplinlerden de yararlanarak karşılaştırma yoluyla öğrenlerin böyle bir kimliği oluşturmalarına yardımcı olmak.

-Edebiyatı bir kültür bilimi olarak ele almak, felsefe, etnoloji, antrpoloji v.b. kültür bilim dallarında üretilen tüm kuram ve yöntemlerle hesaplaşmak, ve farklı kültürel kimliğimizden yararlanarak, özgün kuramlar üretecek özgün kuramsal ve eğitsel tabanı oluşturmak.

-Hızla ilerleyen teknolojinin olanaklarından eğitimde yararlanmak, öğrencilerin yalnız yazılı metinleri değil, tüm kültürlere de bir metin gözüyle görmelerinde, ve onları okumalarında, yorumlarında yardımcı olmak.

Ve bütün bunların yanında

21 inci yüzyıla girerken Türkiyede 'Alman Dili ve Edebiyatı ' Yüksek Öğrenimi gören öğrencilerin, bu öğrenimden meslek olarak nasıl yaralandıkları- ya da yararlanamadıkları- konusunu irdelemek; çözüm ve öneriler getirmek. amaçlanmaktadır.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı anabilim dalı kendi kimliğini yeniden tanımlama uğraşısıyla birlikte eğitim alanında yukardaki hedefleri saptarken, 1933 yılındaki üniversite reformunun öngördüğü olayları ve olguları sorgulayan, çeşitli yönleriyle irdeleyen 'eleştirel düşünce'yi eğitimde de ana ilkelerinden biri olarak benimsemiştir. Ayrıca cumhuriyetin sonraki kuşaklara miras olarak bir 'dogma', bir 'öğreti' değil, bir yöntem bıraktığı, bu yöntemin de değişen koşullar içinde doğruları bulabilmek için durağan, statik değil, çağın dinamizmini yakalayan süreçsel düşünme olduğu bilincindedir de.

Olağanüstü hızla ilerleyen teknolojiyi, bunun sonucu hızlanan bilgi akımını, başka deyişle 'muasır medeniyeti' kaçırmamak için olduğu kadar kurumların da ayakta kalabilmesi ve işlevselliklerini yitirmemeleri için çağımıza uygun başka bir yöntem düşünülebilir mi?...

Summary:

The phases undergone by the Department of German Language and Literature since its establishment are assessed. The way in which this development reflects the process of transformation of the Turkish Republic is shown.

